

ACC. N:R M. 9715: 1-30.

Landskap: Småland Upptecknat av: H. J. Nilsson
Härad: Östra Adress: Mariannelund
Socken: Kräkshult Berättat av: Egna minnen
Uppteckningsår: 1945 Född år 1865 i Kräkshult

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Herrnsets Brydande

L. u. F. 49.

Lövmåga

Den här sed är så gammal att den
förelkom redan före min barndom och föddes
1865. Hur gammal denna sed är, är mig
obekant, men Midsomarslövet, var efterlång-
=lat redan långt före Påskan, redan då
satte man in Björkkrästar i vägar för
att påskynda det tillkommande gröna lövet
men detta kallades för Påskris, som egen-
=ligen var avsedda för gissling vid lång-
fredagens firande, men man önskarde att
den ändå var lövriga. Under tiden
mellan Påsk och Pingst så hadde lövet blivit
av såg sjelft utvecklat, ^{så} men vid Pingst
minns jag ej att lövet firades med någon
särskild högtidlighet, ty då hadde lövet
ingen särskild seremoni, då var det
varens rengöringens tid på hus ä fågatar

Shindobomaru

Det var nu ärets löshyddshögtid
då skulle det lövas både innan och
utan hus, man slutade sitt arbete utom-
hus vid, kl: 12, på dagen, sedan gick vi
till skogen eller någon mossmark å högg
unga björkrukor å bar eller drog hem
dem, ty det fodrades många sådana
för att löva nytt kom - vi gick unga
och gamla tillsammans till skogen för att
hugga vicksomartrö, den gamle förömmigen så
väl som för hängen alla drog å bar för
både från torpen och byarna, å riktigt
haddade ^{vi} ^{där} att vi haddade ty en del
gubbar ^{med} ^{som} ~~bar~~ då redan ^{var} ~~fulla~~, så att vi
ungdommar måste tvinga dem att bära
tröet hem, men rätt som det var så
ramlade dem, å då haddade vi riktigt

Midsommar

Då vi äntligen kom hem så skulle vi bygga lövsal på gården, gubbarna gick å tog sig en styrpetur å så skulle den hjälpa oss pojkar att bygga lövsalen, men vi fick nästan bygga den själva, vi som var pojkarna, men vi fick ändå en lövsal det var kusendsaken.

Denna Midsommar följde i Dahl å Kränkstult 1876, jag var då 11 år.

Med detta var det ej nog att vi fått en lövsal på alla torp och bygdar, nu skulle det lövas inomhus, den stora öppna spisen å stora stugan skulle lövas, å den skulle sättas i enare löv: t. f. på björk eller hömlöv, detta skulle sättas i stora lekstugor å battern för att ej vinnas.

På sjelva storkallen i den stora öppna
spiseln lade vi lövblad av alla sårter löv-
=träder, såsom Ek - ask - oxel - Pil - Rønn - al -
sölje Björk, m. fl., då när ungdomarna kom
tillsammans midsommar afton, så skulle den
gissa vad sårts löv som fanns lagda, det
var allt så en gisslek. Så när gälde
det att veta sin sak, så gick man till
grenstugan för att se den andras lövning.

På sjelva vaktstansen på spiseln lade
vi lövblad eller lövkristar, på samtliga stak
sten band den gelangen av lövkristar i
hängde på murstolparna. På sommaren så
erbades det aldrig i storspiseln, utan i det
litte tränga köket, i denna spis lades
ej, men man satte lövkristar i flyttorna
på vissa platser, i forstugan sattes också
någon lövkriska vid trappuppgången.

Utanför förstugedörren sattes lövrukor, det fanns då endast varandran på vissa ställen såsom Herrgårdar och Prästgårdar, annars var det en träbro eller en stenhall. Lövrukor sattes också vid kökdörren, på bantliga platser i granngårdarna satte dam lövrukor i backgården och Stallet, men det säg jag ej på flera ställen än hos minnens husbonde i Dahl. Johan Petter Johansson, jag var då 11 år. Denna högtidliga lövruka förekom ej vid flera tillfällen än vid Midsommars möjligen vid Bröllop och husförhör, och andra familjefester som inträffade i lövetiden. Somliga föresade att Midsomarlön till gader för färren, (om dam hadde några) det ansågs att detta lön hadde en magisk kraft. därför att det var buggat å tonkat under Solståndets dagar.

Strö Golvset

Det beströ golvset var ej brukligt utan
end något särskilt tillfälle, t.x.p. när en bes-
= gräsning, då var det på en del ställen jag^{gög}
det, det var på ett torpställe ett par kilo^{gög}
= meter från mitt hem, det var i tidning
dessa hadde repat Ennis och strött inne i
stugan, stället var ganska ohyggenist, de der
gamla jorhan och Sten^h Mari hadde sårt att
hålla rent, då han sen hadde skurat i
blätt upp allt så blev det luft, men då
han nu skurat färdigt så beströddes det
med det färska riset och då försåsom
luften, då riset leggat ett par dagar så
sopades det bort, ty der var det tätt.

Med skumningen så användes det alltid
grannisarask och sand, så hadde den Wilt=
= massa att torka med, som hämtades i något
Håll

ACC. NR M. 9715:7.

Bonst.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Denna skumetod användes i mitt hem
då jag var barn på 1870-talet, men i Bond-
gårdarna använde dom torktrassar. Skumingen
utfördes alltid varje lördag förmiddag
både i Torp och byarna, mattor var ej i bruk
i sockensocken, då folket var vid sitt arbete
i jorden och ladugården, men på söndagen
lade dom på en enda matta från dörren
fram till Bonst, men på måndagen togs den
bort till nästa söndag. Det var ingen lätt
sak att få mattor, ty garnet till dem skulle
spinnas av län, och linnet skulle användas
till kläder och lakan m.m. och deras så
ansågs det ganska dyrt att använda till mattor
men så fort Bomulls-garnet kom i bruk
så blev mattor mer brukliga, och linnet
kunde nu mera räcka till mattvärp.

Golvet

Samma all denna sandskurning så blev
de gamla teljarna alldeles förlitna & knöliga
så att mattan var behårliga, den tillverkades
^{av} träsn som klipptes av gamla utslitna kläder
och togs som inslag. Det har funnits och
ännu finnes en speci öhyra som heter
koppor, den förekommer nu mest ute på
landsbygden den den har badingårdar och
kreatur, fört var den allmänna i alla
hemmen utan åtskillnad, nu är den högst
sällsynta, när jag var barn så minns jag
min gamla farmors gamla hem, den
hadde fått denna öhyra, hon gick och
repade allor i stora mängder och lade
på golvet om sommaren, hon påstod att
den fastnade på lövet och kunde
introtas på detta sätt (jag vet ej).

ACC. N:R M.9715:9.

Golvbet.

Jag bad en gammal grannfru berätta
för mig från sitt Barnadalshem, hon
är född i Kristdala församling 1875 hon
heter Augusta Johansson (Kristdala är i
Kalmar län), hon berättar att det var
det vanligt är brukligt med trasmattor
denn hade gått om lins och dörrspan
mattvarpen i hemmet, och värde matt-
orner själva, till sömn i halsdagor
lades det ut mattor runt i storstugan
runt på golvet blev det en tom fyr-
kant, då hakade vi fint gransis och
sällade in alla lösa bän & sen så
strödde vi riset på denna fyrkant
och då blev så vackert & luktade så
så friskt, då det börjat torka så var
spadet det bost & luktades nytt & friskt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Taketts prydnad.

Även i Taket skulle vara någon prydnad, under den sköna lörtiden ~~men~~ band ofta små löskransar och hängde i Taket, eller också knöt på sommaren små löskransar och hängde upp, dessa var även till praktisk nytta den tid på sommaren då flugorna var värst ~~innehåll~~ i slutet av juli och under augusti, då fick dessa flugkransar ofta tjänstgöra som flugpapper, på kvällarna så samlades nästan alla flugor i dessa, då tog man en mycket vid sack, å två personer lyfte försiktigt upp sacken och avslöt den om varken som blev inklämd i sacken och sedan gnuggades så flugorna avläsades på detta sätt, så förfor man med alla varken på kvällarna.

Takets prydnad

Så snart dessa vaskar sånade om
så hängde man in färsk, dessa löv-
=viskor var för det mesta Björns löv,
men fanns det Getports i närheten så
tog vi sådana ty den luktade så gott.

Varder hela sommaren så ville man
alltid ha färsk löv i kummet, helst
i den stora öppna spisen, utanför
kron eller trappor lades alltid färsk
granniskvistar att torka av Ronna på
långsida i den lilla förstegen vid dö-
=ren, (lägga ris utanför trappan är
ännu brukligt vid husen ute på lan-
=det) så väl sommar som vinter
men strö löv eller ris inne på golvet
är en sed som är fullständigt gått
bort på de senaste 50 & 60 åren.

Vägghyddnader

Vägghyddnader minns jag ej att det var i bruk i min barndom, mer tavlor och allhandla bilder var ganska allmänt det var allhandla bilder, främst så var det Kristusbilderna, den fanns i alla hem, så var det de Kungliga både äldre och yngre, samt Martin Luther samt en del gamla berömda Prästmän, och handmålad "gratulationer" o.s.v. de fläste in som glas och ram, man gick ofta till auktionen för att köpa tavlor, fick man någon bild någon gång ur någon lönslång så nog klippes den ur och sattes på väggen, fotografi var då ej vidare känt i allmänt bruk på slutet av 1860 talet, Men många kom från Amerika på 1880 talet från utvandrande barn i bekant.

Väggpapper

Det var endast bönderna som kunde köpa sig tapeter, ty dom reste till Staden en gång i månaden, Janspare och backstugesittare fick vara utan, dom klistrade på annslagspapper eller gråpapper som då till verkades av gammal klädeslump, på denna lumpsapper så kritades den vit då den var påsatt, denna kritvelling tillsattes med linsvatten för att väggen ej skulle smita då det torkat, då nu väggen var helvit så tillagades det flera färgers färgvatten såsom rött - blått - svart - gult. så började dekoreringen, man tog en gång i sänder, doppade borsten i färgen och stänkte väggarna runt om sedan tvättades borsten för nästa färg.

Väggpapper

så tog man färger N:2 och stänkte
den runt om och sedan N:3 (s. 4) på
samma sätt, på detta sätt fick man
väggarna fint dekorerade, det blev
ganska vackert, genom att färger var
olika, och stänkningen oregelbunden.
Som pojke har jag varit med om
dylig tapetsering en gång, i det var
på ett litet torp Ljungskullen under-
lydande Gripslunds hergård i Karls-
torps socken Östra häraden

I mitt föräldrahem fick vi tapeter
omkring 1874 & 75, det hadde kommit en
handlande till vår bygd, och han
tog hem tapeter i sålde för 10 öre rulle
i. för köpte några rullar så vi tapetsade
väggarna mer till möblerna ej till golvet.

Tapeternas färg var mycket olika
men den blåa och gröna var mest
bruklig, dessa färger var på ljusgrå
botten, mönstret var i både rutor och
blommor, men färgen var ej äkta
ty den smetade om man torkade på
den, även Bokhyllan eller det lilla
bokskapet med glas i dörren tillhörde
väggens prydnad, fanns det nu någon
jägare i huset så hängde bössorna
på väggen över, sängen, Speglan
hängde över smeklapphyllan, det före-
kom ofta att det hängdes en lång smal
duk över Speglan, på denna duk var långa
knäplade jeansar eller spetsar, i mitt
hem hade vi alltid en sådan liten
duk över klockan som var ett galen
ute vid Råkdörren hängde Träbetsmålaren
och almmättet.

Bord och Skåpprydnader.

Skåpen var anpassade efter rummets högd och därför fanns inget rum över skåpet att sätta något på, men på kyrans stöd alltid fanns stolar, ena med ett par tabakslåsar eller Nikotinstället samt Tobaksskåpet, på skåpbröstarna hängde skor och kända tårar, de som förvarade sina ringar, bröstet är en del malar, även det lilla syns skåpet för mysk och malar och bord m.m. många lyxföremål fanns ej, i förmåganer hem hade barnen lite lekaker och Rastlän som köptes på marknaderna, dessa små figurer föreställde djur och fåglar och andra upptänkliga föremål, vidare hade vi blomsvasar som ligger på, på sommarna sattes det alltid blommor i dem, skulle det vara fint någon gång så lades det på en riktig hemvävd duk, särskilt vid de större högtiderna.

Dukning på Borden

Vid större familjehögtidigheter såsom
bröllop & begravningar och husförhör så
dukades det alltid långbord, all dukning var
lätta, och med samma handvädda dukar,
inga broderade, men mönstret var Konstvävet
i kallades Gästgömsvävad. På bordet framsattes
all ten och silver, som skulle användas
under hjerens fästligheter. Men ett par stora
brännvinsflaskor fick ej saknas särskilt i
bordkammern, vid julhögtiden så pryddes bor-
det, förutom duk med alla sösters matvaror,
På sommartiden så pryddes bordet även
med blommor vid fästlighetserna, på 1890
talet och senare, så blev det på modet med
konstgjorda blommor, som hade mycket tidig-
are fått färgat papper, och detta bidrog
till att försöka sig på att göra konstgjorda.

Bord och Skäppsnymader

I vardagarna användes aldrig dukar på borden, men kom det frammanade som skulle bjudas något så lades det alltid på duk, men då den gått så togs duken bort. De hade inga festsal som nu utan endast det vanliga vardagsrummet, till både matsal-sängkammare och arbetsrum, det var inte ^{bar} i mitt och granstörparnes bänken, ty det var så även nere på husbondgården. Att den vi var underlydande, den var själva b. personer i familjen, den hade visserligen en kammare också, men i den bodde husbondens gamla föräldrar, i dylika rum som nu nämnts kunde man väl ha dukar på bord och möbler ty alla platser behövdes för familjens olika arbeten.

Spisar

På början av 1850 talet och tidigare, så fanns det endast ston öppna spisar i alla både större och mindre hem, så väl på torp som på gårdarna, men på herregårdarna var nog en bärts kakelugnar, den första jag såg var på 1870 talet på Gripslunds herrgård i Karlstorps socken Östra härad, den var ej rund utan skäppformig i grå Botten med gröna blomslängor, den blev sedermera bortrivna och ersatt med en rund omkring 1893-95, vid denna tid blev jag gårdsmästare på gården och då var den gamla spisen borta. På 1900. talets början hade det blivit modernt att riva bort en del öppna spisar och sätta upp så k. rödspisar, dessa byggdes av tegel och hade så att säga skäppform fast att eldstaden var öppen.

Spisar

En sådan spis hadde lika många rökångar som en modern kakelugn, denna spis länd ^{mer} ~~z~~ ~~nad~~ ~~karne~~ från sig än vad den öppne gån. Så svänningen röktes de gamla öppne och ersattes med rökspisar, senare så kom kakelugnen i nästan allmänt bruk men den var för dyra till en början så att allmänheten kunde ej få någon.

Så svänningen kom Värmelermänter då blev de gamla kakelugnarna överflödiga, men samtidigt med värmelermänter så utkom det en rökspis som var försedd med värmebreddning så att värmen genom rör och element kan införas till kakelugnarna och uppvärma dem från rökspisar, på så sätt fick kakelugnarna stå kvar, före den nu sist nämnda spis så hadde vi gjutna kaminer.

Spisar.

De öppna spisarna var lika i alla rummen, fast i större i mindre färrmat, i vår förut nämnda herrbandgård (bakh.) det är en stor tväringsbyggnad, der fanns i min barndom på 1870-talet 7 Eldstäder i huset förutom köket, alla var försedda med öppna spisar, nu är två rum försedda med Rörspisar. Behövde man nu ej laga mat i den öppna spisen så satte man dit en järnkamin för att spara ved och få mera värme i rummet, men då måste man täppa den stora rököppningen med plåt, men denna så mycket rund öppning så att kaminröret fick rum ty röken måste ut. Man kunde med god fördel sätta Rörspisen i den stora öppna och der obehindrat laga maten men det var obehagligt för ånga och stekos.

Belysning

När man nu sitter och skriver och har
det elektriska ljuset så är det nästan ofatt-
=bart hur man kunde klara sig för 80 år
sedan, det sans ej ens fatagen, man fick
använda spingade stråka långa å tunna att
lysa sig med innanhus, så måste vi
på sammarna samla tjärstubbkar från sko-
=gen och sänderugga skött för att torika
för vinterbehovet. Ett annat lysmedel var
Rovolja och linolja, vi gjord lampor av
bläck eller plåt i form av en vanlig smörj-
=kanna eller en hög angränsburk med lock,
i locket gjorde vi ett rör eller pip av en
blyetspenares gavel, i denna pip satte vi
in en glass vake av bomulls eller linseggar
så hölde man oljan i burken å lät vaken
suga oljan då den kom upp i vaken ändam
så tände man den.

Belysning

Det blev en ganska svag lampa, knäppast som en ljuslampa, men det var ett lyse ändå. Talgljuset var annars det bästa och näst bästa, talg fanns det godt om ty den släktade allmänt särskilt hos alla bönder. Så kom då fotogenen då blev det bättre (jag minns året) men då fick jag min göra andra lampor ty det fodrades i så stora rekar, vidare så blev det fabriker som tillverkade lampor med glashus i stället för blåck, så då blev det glädje över att slippa stickor i ljus. Det omvända turet (tjänveden) användes på så sätt att då husfalket hade sitt arbete kring den öppna spisen om Vinter-kvällen så kastade vi på en tårbit på brasan och så lyfte det i hela rummet en stund.

Belysning

I samedjan använde vi Tjernered, vi
hadde en vanlig Braslykta av bandjern
plaserad på en stor gäntad städkubben
och där gick vi elda på så fort det
brand undan. Vi skulle man vandra
ute i mörkret så hadde vi handlykter
en träkam i fyrkant försedd med fyra
glasrutor som eldades med ett vanligt
ljus. För övrigt allt dagsljus som
man hadde så användes det både
höst & vinter och vår, så fort det
började dagas något så skulle man
vara fullt färdig att börja arbetet, och
sedan hålla på till då va midskönt
så man sag krasplatt gå hem.
Det var nog många svårigheter men även
den tiden gick och man fick ej klaga.

Blomman

Blomman har varit pryddad både sommar & vinter längre tider tillbaka än någon kan minnas, ty på sommar-tidene så togs den in till pryddad från marken så fort den började slå ut, och på vintern planterades den i kru-ker inne i fönstern och på bordet.

Krukväxterna förtplanteras för det vanligaste genom nya skott eller sticklingar, en stickling iick man genom att från ett urigt framskjutet ungt skott från moderstammen, detta unga skott kan sättas i blöt fuktig jord i en kruka dänkt med latsav, man kan också sätta det någon tid i ^{ett glas} vatten, så drar vattnet ut rötter så snart man och sedan plantera den i en stickkruka.

Blommor.

Då man kom in på en främsande plats och fick se några osmyckat krukväxt så bad man om ett skott eller stickling, det verkades aldrig men man skulle aldrig säga tack, ty då kom den inte att trivas, sådes det. Att taga den utan löfte var otier

Det var en stor prydnad att ha mycket krukväxter på bord och i fönstern. De sällans växter som användes är svårt att minnas, men jag minns några som min mor älskade, dessa var Myrhamsträd med stark lukt - samt pilagor - gyllblomma, Poppel = blomma, m. f. Vidare planterade man Lärk = Ed i krukor, Kaktusen var då ej allmän Men Korbblomma den var en slingväxt Stödet för denna var ett litet träkorv som växten förmades stå, föreställande Kristi Törnekro =
(Blommorna var underbara) = va =

Husets prydnader.

Den första prydnaden som jag minns
om i mitt föräldrahem, var en liten
julgran som min gamla farmors öber-
=nasade mig med julaften 1868. jag var då
så nära 3. år det var 4 ljus i granen
dessa var stora vanliga talgljus föst att
två var delade till 4. detta är mitt
första julminne, huset granen var prydd
för övrigt mörkt jag ej mer det var
längre väta pappersband i den röda
sarsiljus fäst ej på den tiden. för övrigt
minns jag ej några särskilda prydda-
=der i vårt hem mer än Löv i blommor
på sovrummet & på var husandegård Dahl.
der hadde den vid julen en handgjord
takkrans med 6 st ljus, förutom en
julgran, kronan hängde i en kassare.
hos de båda gamla.

ACC. N.R. M. 9715:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Husets inre prydnader

Mitt gamla fädernehem Dahlshult är
kontriserat sedan år 1893. de gamla frukt-
träden står halvsölma, krusbarbuskarna
äro mer utdöda de stenar utanför hus-
=grunden som vi barnen lekte på är
nu beväxta med mossor och ljung
helt om, hela planen är nu skogsmark.

Men den gamla husbondegården Dahl
som är ett fjärdedels hemman är ju
hvar, det äges nu av J. G. Landsfiskal
Gärda af Marianneshult, men är bortarande-
nat. Gården har nog genomgått åtskil-
=liga förändringar på de senaste 60 åren
jag var der nu och såg följande bildsommar
1945. den är belägen 12. kilometer från
Marianneshult, Lohögården är ombyggd
Bastens kontriserade kunnarna ödelagda

foto

ACC. N:R M. 9715:22

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de steniga åkrarna slätröjda, en del
det gamla värdträd borttagna, der som
förr var vacker slättäng är nu betes-
mark, det stora köket för Tröskverket
är borta. o.s.v. Endast den stora mans-
gårds byggnaden står kvar, den är i två
våningar och något tillbyggd, men intriön
oförändrad, den gamla öppna spisen i stor-
stugan är borta ä ersatt med rörspis
men i kammaran der de gamla badde är
den öppna spisen kvar. Vattenledning
är indragen till köket, Elektriskt ljus
indraget, och nu till sist Telefon.
en del del nya träd planterade
många olika reparationer utförda, i köket
insatt modär kökspis, i badstugan
vattenledning o.s.v. Så det är förvånande
vad det modärna övergår det gamla.

ACC. N.R. M. 9715:30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Pydnad utanför husen

Man ville vid alla kommersers även ha lite pydnad utanför på sommarerna, för detta ändamål så anlades ett litet blomland, i detta planterade vi Isopp - ibrudd - Lavändel - Salvia - Tåsk heljar och Pängstheljor och den stora Pionbusken i mitten, samt en massa gråbräglig ibrudd och Skattnussbuskarna på något annat land intill, likaså den röda eller vita tomkrossen på då vi benämnde till kyrkan på söndagen så gjorde alla kommerser sig en kryddgräst så att det luktade i kyrkan som uti en fänders trädgård, Karlarerna hade endast Lavändel eller ibrudd i Bröstficken på Karajjen, hadde man mycket så fick man ofta dela med sig till andra.